

Inleiding

Amsterdam is een heerlijke stad om in te leven.

Laten we hem zo niet beginnen, deze zoektocht naar de toekomst van de stad, haar opgaven voor de toekomst en de rol van de PvdA daarin.

De stad ligt er schitterend bij – nog altijd. De economie bloeit, de stad is razend populair in binnen en buitenland, straten en buurten blijven onmiskenbaar Amsterdams.

Wel zien we dat de stad verandert. Op sommige punten langzaam en bijna ongemerkt, op andere vlakken duizelingwekkend snel. Daarom moet onze partij mee met de tijd. Met onze idealen zit het wel goed. Eerlijk delen, solidariteit, gelijkwaardigheid tussen mensen, sociale rechtvaardigheid – met die tijdloze waarden komen we een heel eind. Maar ze vragen om een nieuwe vertaling. Dat is een continu proces.

Natuurlijk dringt de wereldpolitiek ook door tot Amsterdam. We hadden de Brexit, Trump en de PvdA kreeg een ongelooflijk pak slaag bij de Tweede-Kamerverkiezingen. Het lijkt alsof progressieve partijen geen aantrekkingskracht meer uitoefenen op de mensen waarvoor ze ooit zijn opgericht. Voor ons is dat geen reden om in een hoekje te gaan huilen maar juist een extra motivatie om een eigentijdse vertaling van onze idealen te vinden.

We gingen op pad. We legden onze idealen voor aan honderden stadgenoten. We verzamelden meer dan 3000 antwoorden op open vragen van meer dan 340 leden. We interviewden bijna 40 Amsterdammers - geen lid of zelfs niet perse stemmer, maar wel mensen die we tot onze achterban zouden willen rekenen. Hun antwoorden en vragen, hun zorgen en verlangens, hun feedback en verhalen inspireerden ons tot dit stuk.

Dit stuk is geen optelsom van beleidsmaatregelen die de PvdA de komende jaren nastreeft. Daarvoor schrijven we verkiezingsprogramma's. Bestuurlijke werkelijkheid en pasklare antwoorden worden zoveel mogelijk vermeden. Dit stuk is ontleend aan de ogen, de oren, het hoofd, het hart en de onderbuik van de doorsnee Amsterdammer – die overigens helemaal niet bestaat. Dit stuk beschrijft de staat van de stad en poogt de kwesties te vangen die de komende jaren zullen spelen. Soms voorzien van een begin van een oplossing, soms van een pleidooi voor meer aandacht, soms van een groot vraagteken omdat we de uitweg ook nog niet precies weten.

Zo grijpen we de kwesties waarmee een progressieve sociaal-democratische partij als de onze zich de komende tijd wil engageren. En waarvoor we op voorhand iedereen uitnodigen om mee te doen.

Amsterdam in 2017

Het is het eerste wat ons tijdens onze rondgang door Amsterdam opviel. Wat zijn we met z'n allen tevreden en trots. De stad laat zich moeilijk vangen. Te klein voor een metropool, maar wel met de open mind die je daar vaak vindt. Te groot voor een provinciestad, maar wel met dezelfde menselijke maat. Precies goed eigenlijk.

De meest geroemde kwaliteit van onze stad is zonder twijfel dat alles door elkaar heen loopt. Arm en rijk, zwart en wit, hoog- en laagopgeleid – we wonen naast elkaar, met elkaar en dwars door elkaar heen. Diversiteit is de grootste geluksfactor van de Amsterdammer.

We zijn erin geslaagd om goed met de ruimte om te gaan. Amsterdam is mooi, telt veel kleinschalige wijkjes met elk een eigen karakter. De lucht is relatief schoon, er is veel groen en er zijn fijne parken. Alles is te doen op de fiets en er zijn veel goede musea, theaters en uitgaansgelegenheden.

En wat zou Amsterdam zijn zonder de humor, de sfeer en de gezelligheid. Zie hier de belangrijkste pluspunten op het rapport van de stad.

Prachtig zou je zeggen. Maar onder de oppervlakte is er twijfel. In de gesprekken zijn we erachter gekomen dat het zelfvertrouwen van Amsterdammers wel een knauw heeft opgelopen.

Het veelkleurige karakter van de stad staat onder druk. Huizenprijzen en huren stijgen zo hard dat veel mensen moeilijk aan een huis kunnen komen in Amsterdam. Yuppen en goedbetaalde tweeverdieners trekken de stad in, lage inkomens blijven vastzitten in de wijken buiten de Ring en wie modaal verdient (docent, verpleegkundige of politieagent) verhuist naar Almere of Purmerend.

Soms voelt het alsof de stad bezwijkt aan haar eigen succes. Toeristen, expats – ze trekken in groten getale naar Amsterdam. Buurtwinkels die soms generaties lang trouw dienst deden worden verdreven door nutella-winkels en ticketbureaus. In de aangezwollen verkeersstroom geldt het recht van degene met de hardste toeter, de luidste bel, de stevigste krachtterm of de langste middelvinger. Zwerfvuil hoopt zich steeds meer op in de straten.

En diversiteit is een groot goed, maar we zijn er inmiddels ook achter dat samenleven soms hard werken is. Turkse en Marokkaanse Amsterdammers, soms zelfs van de derde generatie, lopen nog steeds stages en goede schooladviezen mis. En hoewel de meeste geïnterviewden Amsterdam als ronduit veilig beschouwen, is het toch niet meer vanzelfsprekend dat homo's hand in hand over straat durven.

Wat ons opviel is dat progressieve Amsterdammers eigenlijk best conservatief zijn. We willen de stad eigenlijk het liefst zo houden als zij is. Maar we voelen dat het ons door de vingers heen glipt. En zo heeft ons zelfvertrouwen een deuk opgelopen.

Hoe heeft dit sluimerende proces plaatsgevonden? Een deel van de verklaring is dat de toename van het ongemak kruislings evenredig was met de rolopvatting van de

overheid. Die heeft zich meer en meer teruggetrokken uit het maatschappelijk leven. Dit is niet iets van de laatste 2, 3 jaar maar een proces dat zich al meer dan 20 jaar gaande is. Eigen verantwoordelijkheid, de participatiestaat, de energieke samenleving – onder die vlaggen heeft de overheid de ordening van de samenleving meer en meer overgelaten aan burgers. Althans: te vondeling gelegd – zoek het onderling maar uit.

Soms liep het goed en kwamen er mooie collectieve initiatieven op gang. Maar te vaak is zoek het onderling maar uit ontaard in zoek het zelf maar uit. Het eigen belang werd zo vaak leidend. Vaak – als de markt in het spel is - werkt dat in het voordeel van mensen die het kunnen betalen.

Een ander effect is dat er geen consequenties volgen als gedrag ten koste gaat van andere. Onder het mom van minder regeltjes, geen bevoogding en meer eigen initiatief zijn mensen gestimuleerd hun eigen deel van de publieke ruimte op te eisen. Rekening houden met elkaar is daarbij van ondergeschikt belang geworden; degene met de sterkste eigen mening of de grootste mond is in het voordeel.

Ten derde is de overheid zo op afstand geplaatst dat deze zich moeilijk laat vatten. Ja, de overheid is communicatiever geworden met betere service en activiteit op de sociale media. Maar om haar echt in beweging te krijgen zijn goede connecties steeds meer een must. De ontmanteling van de stadsdelen heeft dit verder versterkt.

Zo krijgen Amsterdammers het idee dat ze de grip kwijtraken op hun stad. Veranderingen voltrekken zich zonder dat we er iets aan kunnen doen. De veelkleurigheid, de prettige openbare ruimte, ja zelfs de spreekwoordelijke gezelligheid staan op het spel. We hebben het gevoel dat het recht van de sterkste geldt. Van degene met de dikste portemonnee, de grootste mond en de beste connecties.

De PvdA moet hier de komende jaren iets tegenover stellen. Het primaat van het gemeenschappelijk belang moet terugveroverd worden op het eigenbelang. Daarvoor moeten de belangen van het zachte, het minder kapitaalkrachtige, het onbaatzuchtige sterker doorklinken in de ordening van de stad. De belangrijkste vraag voor Amsterdam is de komende jaren: wie heeft het hier eigenlijk voor het zeggen? Zeggenschap is de grootste maatschappelijke kwestie voor de komende jaren.

Daarbij moeten we waken voor een nostalgisch reveil. Terug naar een betuttelende overheid, het primaat van de Stopera, kunnen we niet. Een politiek-bestuurlijk systeem dat alles *top-down* voor Amsterdammers bedisselt past niet meer bij de 21^e eeuw – als dat ooit al bij onze stad gepast heeft. We moeten juist proberen de goede initiatieven van bereidwillige Amsterdammers te benutten. Dat vergt wat van onze politieke attitude. De PvdA zal uit haar politiek-bestuurlijke comfortzone moeten breken. Waarden als eerlijk delen, solidariteit, gelijkwaardigheid en sociale rechtvaardigheid zullen zo opnieuw bevochten moeten worden. Want Amsterdam is en blijft van ons allemaal.

Onrecht#1. Het recht van de dikste portemonnee

De markt – als partij hebben we er al sinds onze oprichting een haat-liefdeverhouding mee. De algemene teneur is dat de PvdA er de laatste decennia teveel de zegeningen van de vrije markt is gaan prediken. Terechte kritiek, een nieuw evenwicht is noodzakelijk.

Laten we om te beginnen vaststellen dat de markt hoort bij Amsterdam. Het ondernemerschap zit al sinds de Gouden Eeuw in onze geschiedenis. Met de Albert Cuyp, de Ten Kate en de Dappermarkt hebben we letterlijk de gezelligste markten van Nederland. Het internationaal bedrijfsleven dat graag in en om Amsterdam neerstrijkt heeft veel banen en welvaart gebracht. Laat duidelijk zijn dat de PvdA geen anti-marktpartij is.

Er is echter één hardnekkig probleem met marktwerking. Het heeft altijd weer de neiging om door te slaan. Wat begint als een motor van veelkleurigheid in de stad onttaardt zonder regulering in segregatiemachine.

Dit laat zich het sterkst voelen op de huizenmarkt. Geld is daar zo dominant dat de stad onbetaalbaar dreigt te worden. De stad is populair en iedereen die huizen of grond bezit, staat het vrij om naar eigen inzicht te cashen. Is ook niets op tegen. Maar iedereen voelt de consequenties. Hele woonwijken verschieten van kleur. Een beetje gentrificatie is leuk, maar je kunt overdrijven. Voor onderwijzers, politie-agenten en verpleegkundigen is een huur- of woonhuis nauwelijks meer op te brengen.

Dit begint bij huizen, maar strekt zich uiteraard veel verder uit binnen de ruimtelijke ordening van de stad. Een rijk geschakeerd ecosysteem ontpopt zich hoe langer hoe meer in een monocultuur. Dit proces is niet uniek voor Amsterdam. In Londen, Parijs, Berlijn en zoveel andere Europese hoofdsteden heeft het zich al lang en breed voltrokken. Binnensteden zijn in yuppen reservaten en toeristische hotspots veranderd. Dit is precies wat we in Amsterdam niet willen. We hechten aan ons veelkleurige weefsel. Alles moet hier door elkaar heen blijven lopen. Dat moeten we beschermen.

Daarvoor is een actieve overheid nodig, zoveel is duidelijk. Nu kunnen we niet zeggen dat de gemeente niets doet. Planologen, stedenbouwkundigen en vastgoeddeskundigen hebben er de handen vol aan. Er zijn woonvisies, bouwopgaven en bestemmingsplannen. Overheid stelt van bovenaf kaders, invulling gebeurt door de markt.

Dat gebeurt vaak goed en met inachtneming van doelstellingen als die voor sociale huur. Maar het is de vraag of we het daarmee redden op de huizenmarkt. We hebben nu eigenlijk het slechtste van twee werelden. De overheid stelt *top-down* megadoelen vast: zoveel woningen, zoveel procent sociale huur, zoveel middensegment, x duurzame woningen, y startersunits. Staat dit eenmaal vast dan gaat de logica van de markt werken: wie het goedkoopst kan bouwen volgens de normen wint de jackpot.

Dit systeem gaat voorbij aan de dromen en verlangens van Amsterdammers. Ook hier komt het aan op het herstellen van zeggenschap. Niet van de beroepsklagers en insprekers, maar van de doorsnee Amsterdammers (die overigens zoals eerder gezegd niet bestaan). De PvdA moet nieuwe manieren ontwikkelen om hun belang *bottom-up* op de woningmarkt en in de ruimtelijke ordening een stem te geven.

Onrecht#2. Het recht van de grootste mond

Marktordening is dus nodig om de stad mooi, veelkleurig en prettig te houden. Maar daarmee zijn we er nog niet. Samenhang en onderlinge verbinding vormen een minstens even belangrijk ingrediënt voor een gelukkige stad.

Alles loopt hier door elkaar heen, het is al genoemd als kracht van de stad. Maar de scheidslijn met “niemand houdt rekening met elkaar” is dun. Dit vergt onderhoud.

Het te vondeling leggen van de ordening heeft in het voordeel gewerkt van de mensen met de grootste mond. Het eigen gelijk is heilig. Omzien naar de gevolgen van het eigen gedrag voor anderen is van later zorg.

We zien dit sterk terug bij de drukte in de stad. Talloze mensen verdienen zich scheel aan de aangezwollen toeristenstroom door snacks te verkopen, kamers te verhuren, ‘experiences’ aan te bieden. De rotzooi, de herrie, de overlast die daarmee aangericht wordt moet een ander maar oplossen. Doe niet zo moeilijk – had je maar niet hier moeten gaan wonen! Niet voor niets wordt gedrag in het verkeer als één van de grootste ergernissen door onze geïnterviewden genoemd.

Overigens is het omgekeerde ook het geval. Het recht van de grootste mond komt evenzeer toe aan het recht van de meest professionele klager. Buurten waar die het best georganiseerd zijn, ontspringen de dans bij de vestiging van statushouders of uitgaansgelegenheden. Zijn ze bij jou in de buurt wat bescheidener, dan kun je zomaar de klos zijn.

Amsterdam zou voorop moeten gaan in het ontwikkelen van nieuwe mechanismen die mensen stimuleren rekening met elkaar te houden. Ook dit vergt een andere rol van politiek en bestuur. Een vooraf van bovenaf vastgesteld kader van normen, contouren en grenswaarden blijkt in de praktijk vaak niet te voldoen. Een moderne overheid zou eens kunnen beginnen met toetsen of en zo ja hoe andere belanghebbenden betrokken zijn bij het plan. Zo zetten we een bonus op onderlinge verbinding.

De onderlinge verbinding zal de komende jaren eveneens sterk spelen tussen verschillende groepen in de stad. Diversiteit is evenzeer kracht als zwakte van de stad. Iedereen prijst de culturele veelkleurigheid, groepen leven vreedzaam naast en met elkaar. Tegelijkertijd zijn we erachter gekomen dat niet iedere groepering evenveel op heeft met vrijheid blijheid. En dat veelkleurigheid niet vanzelfsprekend hardnekkige discriminatie beëindigt.

Wij verzetten ons tot in onze diepste vezels tegen het wij-zij denken. Dat de kinderen van de autochtone Amsterdammer geen betaalbare huurwoning kan vinden is niet de

schuld van vluchtelingen die urgent gehuisvest moeten worden. De Marokkaanse Amsterdammer wiens kind er maar niet in slaagt om een stageplaats in de wacht te slepen, wordt niet alleen tegengewerkt door harde discriminatie. Er zijn meer overeenkomsten dan verschillen tussen hun problemen. Ook hier spelen onverstoorbare mechanismen van het recht van de sterkste. Niet het Syrische gezin maar de oververhitte woningmarkt belemmert fatsoenlijke huisvesting. Niet racistische werkgevers maar de economische ratrace op de arbeidsmarkt is de grootste oorzaak van het tekort aan stageplaatsen.

Daarom zijn we emancipatiepartij pur sang. In haar geschiedenis heeft de PvdA er altijd naar gestreefd om beide werelden met elkaar te verbinden. Niet voor niets kunnen bij ons Nederlanders van Marokkaanse komaf Kamervoorzitter of burgemeester van een grote stad worden. Tegelijkertijd staan we pal voor de waarden van de vrije samenleving – het beste van twee werelden.

En toch. We kunnen het nog zo hard roepen, de boodschap komt niet goed door. De deuk in het zelfvertrouwen voel je hier sterk. Nieuwe partijen hebben het van een idioom voorzien. De lokroep om je op te sluiten in je eigen groep trekt vele mensen aan. Wij vinden het onheilsprofetieën – maar desalniettemin verloor de PvdA bij de laatste verkiezingen aan beide kampen. We zullen de zeggenschap van alle groeperingen en hun onderlinge verbinding op een andere manier moeten invullen.

Onrecht#3. Het recht van de beste connecties

De gelukkigste mensen op aarde wonen in de landen met de kleinste inkomensverschillen. Zo is gelijkwaardigheid ook voor onze geïnterviewden een belangrijke voorwaarde om je senang te voelen in de stad. Amsterdammers vinden het wel een fijne gedachte te vinden dat iedereen een gelijke kans krijgt om iets van zijn of haar leven te maken. Het zit diep, en niet alleen bij de PvdA.

Een deel van de knauw in ons zelfvertrouwen komt voort uit het gevoel dat gelijkwaardigheid eigenlijk een illusie is. Ja, in iedereen kan naar school, iedereen kan zijn weg zoeken op een open arbeidsmarkt en iedereen heeft recht op de beste zorg in de wereld. Maar wie pech heeft, wordt voortdurend geconfronteerd met de weerbarstige praktijk.

Krijg je schooladvies maar eens omhoog als docenten je te laag inschatten. Word maar eens wijs uit de wirwar van regelingen rond de thuiszorg. Probeer maar eens een foutloze aanvraag voor een uitkering in te dienen. En krijg maar eens vat op de organisatie van je steeds flexibelere baan.

We hebben het met z'n allen behoorlijk complex gemaakt, de samenleving. Onder druk van haar eigen terugtrekkende beweging heeft de overheid zichzelf gedwongen steeds efficiënter, selectiever en kosteneffectiever de kerntaken te bestieren. De overheid is daardoor steeds minder toegankelijk geworden – de goede bedoelingen van de professionals en nieuwe communicatiemogelijkheden ten spijt. Wie

zelfredzaam is en de weg doortastend bij elkaar weet te googelen, krijgt uiteindelijk de diensten waarop hij recht heeft. Maar ben je wat minder gewiekst, dan dreig je van de rand te vallen.

Overigens is dit niet het exclusieve domein van de overheid. Overal op de arbeidsmarkt en binnen organisaties is een verwijdering ontstaan tussen de top en de onderkant. Thuishulpen die tot detailniveau voorgeschreven krijgen hoe ze hun werkzaamheden moeten uitvoeren. Ze zien van dichtbij hoe het beter kan maar vinden geen gehoor bij de boven hen geplaatsten. Neem de opmars van het leger zelfstandigen zonder personeel. Voor een deel onafhankelijke ondernemers uit eigen keuze – maar voor een nog groter deel door de omstandigheden gedwongen in een schijnzelfstandigheid die ze niets brengt.

Invloedrijke denktanks en planbureaus schrijven dikke boekwerken vol over dit proces dat zich de laatste jaren in rap tempo voltrekt. Misschien in een stad als Amsterdam, met relatief veel hoogopgeleiden, wel sneller dan waar ook. Want voor het stijgen op deze ladder is cultureel kapitaal van doorslaggevend belang. Kennis, opleiding, netwerk en connecties zijn onmisbaar. Misschien wel meer dan inkomen, is cultureel kapitaal oneerlijk verdeeld.

En dat geldt zeker voor onze stad. Hier hebben we de beste scholen, de meest toonaangevende culturele instellingen, de beste banen. Maar ze zijn voor een te kleine groep toegankelijk.

Welbeschouwd is het opheffen van deze tweedeling ook terug te brengen tot een vorm van herstel van zeggenschap. Meer Amsterdammers moeten toegang krijgen tot cultureel kapitaal. Noem het de oude verheffingsgedachte. Dat zit voor een deel in het compromisloos strijden voor ongehinderde toegang tot onderwijs, voor iedereen van alle leeftijden. Maar het zit ook in het actief openbreken van gesloten netwerken.

Netwerken waarbinnen de PvdA vaak goed haar weg weet te vinden. Onze (oud-) bestuurders, politici en activisten bezetten vaak mooie posities in de Amsterdamse samenleving. Daar treffen ze weer collega's en partners uit hun eigen kliek. Zo houden we het met z'n allen in stand en is de PvdA, hard gesteld, onderdeel van het probleem. Net als alle politieke partijen overigens. Maar omdat wij juist opgericht zijn om op te komen voor die outsiders, zouden wij voorop moeten gaan in het openbreken van de gesloten netwerken.

Dit is precies de reden waarom de ombudsteams zo vitaal zijn voor de toekomst van de sociaal-democratie in Amsterdam. En de interviews voor dit document hebben duidelijk gemaakt hoe waardevol de inbreng van de outsiders is – én hoezeer het luisteren daarnaar gewaardeerd wordt. Dat smaakt naar meer, laten we de lat de komende jaren hoger leggen. Verheffing moet terug in het hart van onze missie.

Pleidooi voor een nieuwe politieke attitude

Het is hierboven al aangekondigd. Deze nieuwe opgaven vergen een nieuwe politieke attitude. We moeten niet denken dat oppositie voeren een foutje van de

geschiedenis is dat snel weer hersteld wordt. De Tweede- Kamerverkiezingen hebben aangetoond dat we er niet zomaar vanuit mogen gaan dat we bij de volgende stembusgang als vanzelf weer de grootste zullen zijn of onmisbaar voor het college.

Voor veel PvdA'ers is het politiek-bestuurlijk systeem de comfortzone. Onze bestuurders zijn vaak fixers, die belang x en belang y met elkaar verenigen en doorgaan naar het volgende besluit. Zo zijn wij ons door de decennia heen hoe langer hoe meer gaan identificeren met de overheid. We hebben begrip voor hoe zaken gegroeid zijn, hechten aan structuurvisies, beleidskaders en begrotingssystematiek. We hebben vaak de neiging 'het nog maar eens uit te leggen'.

Lodewijk Asscher heeft het al vaak gezegd: wij mogen niet de verdedigers van de status-quo worden. Die houding past ook niet bij de strijd voor het herstel van zeggenschap. Dat is ronduit revolutionair.

We moeten daarom uit het politieke systeem breken. PvdA-bestuurders en volksvertegenwoordigers moeten buiten de kaders van het haalbare of gebruikelijke durven denken. Juist de PvdA mag nooit accepteren dat 'dingen nu eenmaal zo zijn' of dat 'we ergens niet over gaan'. Zeggenschap moet nu eenmaal bevochten worden, elke dag weer.

We moeten weer agendabepalend worden in het publiek debat. Niet achter de politieke mode van het moment aanlopen met bijpassende halfbakken standpunten. De ene keer wat meer milieu, de andere keer wat meer anti-marktwerkingsretoriek – naar gelang electoraal succes van de concurrentie. Wat kanttekeningen bij Europa plaatsen als een referendum verloren wordt. Halfhartig erkennen dat ook moslims onze waarden moeten omarmen als er een aanslag gepleegd is. Te vaak zijn we agenda-volgend geweest in die dingen. Om weer smaakmaker te worden in het publiek debat moeten we het weer zelf gaan beheersen. Vanuit onze eigen idealen en analyses voorzien wat de samenleving morgen bezig zou moeten houden en van daaruit de toon zetten. Zo gaan we van macht naar invloed.

Om dit te bereiken is het belangrijk te beseffen dat de PvdA geen optelsom mag zijn van deelbelangen. Natuurlijk is het goed om te luisteren naar de vakbond, de milieubeweging, culturele instellingen en het onderwijsveld. Maar uiteindelijk willen wij Amsterdammers zeggenschap geven, niet alleen een handvol instituties.

Tot slot moeten we ons besef van tijd aanpassen. Veel partijgenoten die we voor 15 maart interviewden rekenden erop dat we er bij de volgende Raadsverkiezingen weer zouden staan. Die zijn inmiddels minder dan een jaar verwijderd. Natuurlijk zijn er volop kansen op een goed resultaat. Onze mensen werken daar keihard aan. Maar laten we goed beseffen dat dit een kwestie is van lange adem.

Op die weg moeten we moedig en vrolijk voorwaarts. In Amsterdam, die heerlijke stad om in te leven.